

VÝCHOVNÁ ČINNOST V RÁMCI SPOTŘEBITELSKÝCH ORGANISACÍ DRUŽSTEVNÍCH.

Účelem této stati jest seznámiti stručně s podstatou, cílem a rozsahem výchovně vzdělávací práce, tak jak jest od let prováděna uvnitř našich spotřebitelských organizací družstevních. Na otázku družstevní výchovy funkcionářů, zaměstnanců a širšího uvědomování členstva o významu družstevní organizace počal se klásti důraz hned od té chvíle, kdy družstevní hnutí vstoupilo na kolbiště hospodářského života. Bylo jasno, že myšlenka družstevní, znamenající nejen ulehčení v těžké hospodářské situaci pracujícím vrstvám řešením běžných otázek dne, nýbrž také vytvářející nový typ hospodářské činnosti, typ nové kolektivní směny, nového pracovního poměru a nového soustředění i použití finančních prostředků, nutno raziti cestu přiměřenými a účelnými prostředky odnášejícími se k rozumu i citu těch, pro něž družstevnictví v prvé řadě určeno, to jest k rozumu i citu hospodářsky slabších.

Má tedy myšlenka družstevní výchovy tradice tak staré, jak staré je družstevnictví samo. U nás pod pojmem družstevní výchovy rozumíme všeobecné uvědomění spotřebitele o jeho postavení uvnitř dnešní soukromovýdělečné soustavy, jakož i jeho výchovu ve směru kolektivního účelného i odpovědného podnikání svépomocně obchodního i průmyslného. Všechny družstevní svazy, které v Československé republice tvoří tak zvanou skupinu družstevnictví dělnického, pečlivě se starají o to, aby širší členské mase osvětlily podstatu a cíle družstevnictví spotřebního a stejně tak ostatních typů družstevního podnikání. Bývá při tom všeobecně zdůrazňováno, že družstevnictví není tu jen proto, aby usnadňovalo nésti těžké hospodářské břemeno jednotlivcům, nýbrž že znamená také novou hospodářskou soustavu, mající na zřeteli službu všem a společné blaho všech, takovou hospodářskou soustavu, kolektivně-socialistickou, jejímž středem, osou je *spotřebitel*, jeho zájmy a jeho potřeby.

Družstevní výchova nemůže se však vztahovati jen na tohoto činitele, byť by byl nejhlavnějším: vedle členských řad jsou tu také družstevní funkcionáři a je tu značné množství družstevních zaměstnanců, jimž v družstevním hnutí připadá významná úloha. Má-li družstevnictví spotřební, výrobní, i všechny ostatní jeho typy vytvořit novou, lepší, účelněji řízenou a vydatnější soustavu směnnou, výrobní a rozdělovací, pak i všichni činitelé, kteří ji budují, musí být bezpodmínečně dokonale obeznámeni se vším tím, čím se toto družstevnictví liší od dosavadní soustavy kapitalistické. Ukazuje-li se členstvu na přímé výhody, plynoucí z družstevní organizace, činí-li se vše, aby se pro tuto organizaci dovedlo nadchnout a aby zůstalo členstvem věrným, pak stejně tak třeba je působiti mezi funkcionáři a zaměstnanci v tom smyslu, aby dovedli pochopiti družstevní hnutí s vyšších mravních hledisek, aby se necítili jen pouhými zaměstnanci, nýbrž těmi, kdož stojí ve službách velké a vznešené myšlenky. Posuzujeme-li družstevní výchovu po této ideové stránce u nás, můžeme směle říci, že i ona snaží se dát spotřebitelské mase vlastní *nový program*, sahající nad pouhé řešení ryze hospodářských otázek, a nestal-li se tento program u nás dosud všeobecným »vyznáním víry«, jako tomu je na příklad v družstevní Anglii, pak i s tímto vývojem počítejme snad již pro nejbližší budoucnost, neboť tendence k této všeobecnosti tu jsou.

Ve skupině družstevnictví dělnického padá v úvahu několik svazů, z nichž podle počtu členstva a tržby nejdůležitějšími jsou Ústřední svaz československých družstev v Praze, Unie československých družstev a Verband deutscher Wirtschaftsgenossenschaften; k menším svazům náleží Moravsko-slezská jednota, Legiojednota a Wirdeg. Ve všech těchto jmenovaných svazech soustředěno bylo koncem roku 1928 2.133 družstev s 933.096 členy, a s tržbou přes 2,5 miliardy Kč. Vedlo by nás příliš daleko, kdybychom chtěli detailně uváděti výchovně-vzdělávací činnost každého z těchto svazů zvláště. Omezíme se proto jen na stručné záznamy. Povšechně můžeme říci, že převážná část jmenovaných svazů provádí výchovnou činnost systematicky a že za tím účelem jednotlivé svazy zřídily výchovná oddělení, nebo

ústřední výchovně-vzdělávací výbory a že některé z nich překročily po předběžných zkušenostech s kursy a přednáškovými cykly ke zřízení tak zvaných družstevních škol.

Soustavná výchovná činnost v *Ústředním svazu čl. družstev* počíná asi od roku 1924, kdy zřízen byl z popudu sjezdu brněnského Ústřední výchovně-vzdělávací výbor, sestávající ze 3 mužů a 3 žen. Tyto tři ženy tvoří zároveň osu Ústředního agitačního výboru družstevnic. Úsilím výboru ústředního bylo založiti při každém družstvu, hlavně však při družstvech velkých, vztahujících se na široké obvody, výchovně-vzdělávací výbor, který by svým složením a činností korespondoval s výborem ústředním. Sjezd plzeňský schválil také tak zvaný minimální program, který stanoví činnost přednáškovou pro členstvo a zvláště pro ženy jakožto důležitého činitele ve družstevním hnutí, pak činnost výchovnou pro družstevní zaměstnance, personál, funkcionáře, členy správy a dozorčích rad.

Družstevní výchovu provádějí v ÚSČD tedy místní, hlavně velká družstva sama, moravsko-ostravská Budoucnost touto činností pověřila na př. určité osoby. Pak jsou tu obvodní vzdělávací výbory, z nichž některé, jako Společný výchovně-vzdělávací výbor pro Velkou Prahu vyvíjí značnou činnost přednáškovou i družstevně zábavnou. Také Ústřední svaz zasahuje tu a tam pořádáním akcí speciálních. Iniciativní, přehlížecká a statistickou institucí zůstává Ústřední výchovně-vzdělávací výbor družstevní, jemuž po boku stojí Ústřední agitační výbor žen. Můžeme zde předložit několik sumárních statistických výsledků výchovné akce za tříletí 1926—1928. Konsumními družstvy, přičleněnými k ÚSČD, pořádáno bylo v roce 1926—28 3.609 členských schůzí s přednáškami. Proti období minulému zaznamenává statistika veliký úspěch, neboť dříve omezovaly se členské schůze na pouhé administrativní a ryze obchodní otázky. Bez přednášky konalo se již jen 2.791 členských schůzí. Přednášek se světelnými obrazy uspořádáno 884. Tohoto moderního výchovného prostředku, diapositivů a filmů používá se se zdarem ve velkých družstevních obvodech na příklad v Mor. Ostravě, v Praze, na Plzeňsku atd. Přednášek pro ženy pořádáno bylo 225, speciálních přednášek a různých akcí pro děti 362. Vedle toho konány slavnosti o Mezinárodních družstevních dnech. Těchto slavností účastnilo se v minulém tříletí 485.168 mužů a žen, přednášek a schůzí 179.428 mužů a 109.307 žen. Přehlížíme-li tyto cifry, dospíváme k závěru, že okrouhle nejméně 200.000 lidí podílí se ročně na družstevní výchovné, vzdělávací a zábavné činnosti, pořádané družstvy ÚSČD. Sluší se též zmíniti o zakládání družstevních knihoven. Není jich dosud mnoho, jen snad něco přes 30 a nalézalo se v nich koncem roku 1928 přes 3.000 knih výhradně družstevního obsahu.

Ústřední svaz založil roku 1928 *Vyšší družstevní školu*, jejíž správu vede kuratorium. Řízením školy pověřen pisatel tohoto článku. Škola má za sebou několik krátkodobých kursů: první, třídní základní kurs družstevních nauk konal se od 10. do 30. března 1929. Přednášeno celodenně, posluchačů bylo 29, v kursu vyučovalo 30 osvědčených praktických pracovníků a teoretiků. Vyučovacími dvouhodin bylo 50. Pro školu zřízena byla moderně upravená učebna s přílehlými místnostmi v nové administrativní budově Velkonákupní společnosti družstev na Těšnově v Praze. Škola má k dispozici několik přístrojů na promítání diapositivů filmů a přístroj epidiaskopický. Jako druhý kurs pořádán od 27. května do 2. června odborný kurs pro zaměstnance a vedoucí družstevních pekáren, kterého se zúčastnilo 21 posluchačů řádných a 14 mimořádných. V podzimním a zimním období 1929—30 konají se tyto kursy: od 1. do 3. listopadu kurs pro činovníky a vedoucí peněžních družstev (celodenní), od 4. listopadu do 22. listopadu odborný kurs pro členy dozorčích rad výrobních družstev (kurs večerní) a od 25. do 28. listopadu účetnický a administrativní kurs pro účetní nebo jejich zástupce velkých a středních konsumních družstev (celodenní). V přípravě jest kurs družstevních vychovatelů a propagátorů, jehož účelem bude teoretické i praktické vyškolení osob, pověřených výchovně-vzdělávací prací družstevní v jednotlivých obvodech.

Unie československých družstev rovněž věnuje družstevní výchově mimořádnou péči. Tato pohybovala se zprvu v rámci Ústřední školy dělnické, než jí pevnějšího podkladu a trvalejší opory dala Unie. Zřízena r. 1924 *Družstevní škola*, kterou řídí a spravuje kuratorium, složené ze zástupců Unie

a Ústřední školy dělnické. Škola, na níž se vyučuje od října do května, má tři oddělení, pro začátečníky, pro pokročilé a tzv. družstevní seminář, do kterého přijímáni jsou posluchači, mající za sebou oba stupně nižší. Ve školním roce 1927/28 bylo v prvním oddělení 36 posluchačů, 24 ve druhém a v semináři 19 posluchačů. V roce 1928/29 bylo v prvním oddělení 30 a ve druhém 34 posluchačů. Družstevní škola obeslala svými učiteli a školenými posluchači 197 lidových družstevních konferencí a přednášek. Nebyl opomíjen ani venkov: kursy a přednáškové cykly konány ve větších průmyslových a družstevních střediscích, jako v Kladně, Ml. Boleslavě, Mostě, Nymburce, Plzni, Turnově; počet posluchačů se pohyboval mezi 35 až 70. V roce 1927 uspořádána *Internátní letní škola družstevní* ve Strnadlech; škola měla 52 posluchačů, kteří byli v místě ubytováni a stravováni a jimž se tohoto ubytování, stravování, jakož i všech pomůcek, knih a literatury dostalo bezplatně. Letní škola byla sledována ve veřejnosti s velkým zájmem. Účastí Unie na různých družstevních výstavách rovněž bylo vykonáno mnoho dobrého pro družstevní výchovu.

Německý svaz družstev — Verband deutscher Wirtschaftsgenossenschaften GEC — postupuje v otázce výchovy stejně jako svazy dříve uvedené. Podle zprávy za rok 1926—27, vydané ke sjezdu, uspořádáno bylo v 7 obvodech tohoto svazu 119 družstevních přednášek, 31 konferencí skladníků, 1 kurs revisorů a dvoudenní kurs obchodvedoucích; pro vedoucí a funkcionáře družstevních pekáren uspořádány 4 kursy celodenní. Na předem jmenovaných konferencích skladníků přednášeno je o otázkách, jež souvisí s funkcí této kategorie družstevních zaměstnanců. Svaz opatřil si několik pěkných družstevních filmů z ciziny, hlavně z Německa a Švédska, jichž s velkým prospěchem používá při výchovné činnosti. Velmi čile si vede sekce družstevnic, která svolává občasně konference obvodní i místní.

Rozhlas stal se velmi dobrým prostředkem družstevní výchovy; má za sebou právě 3 leta činnosti a držen je stále na vyšší úrovni. Česká družstevní skupina zastoupena je svými delegáty v kuratoriu pro dělnický rozhlas, v jehož rámci se družstevní přednášky, ročně 40 až 50, konají. Vedle toho zařazovány jsou drobné běžné zprávy družstevního obsahu do tzv. trhu práce, jemuž vyhrazena týdně jedna přednáška. V rámci německého rozhlasu konány také německé přednášky o družstevnictví.

Všimněme si ještě ku konci některých vynikajících družstevních zařízení v cizině. Jde tu hlavně o tak zvané družstevní školy. Jednu z nejlépe organizovaných má Anglie. Její *Co-operative College* umístěna je v nádherné vile poblíž Manchestru a je zařízena na 40 posluchačů. Tito obývají úhledné a čisté pokojíky pro 2 i více osob, mají k dispozici družstevní knihovnu, klubovnu, lázně, hřiště; ve vile jsou ubytováni i stravováni za poměrně nízký peníz. Vyučování začíná říjnem a trvá několik měsíců. Pro kursy mají družstevníci v Manchestru ještě tak zvaný *dům Holyoakeův*, kde jsou studovny a jedna z nejlepších družstevních knihoven. Jsou to vyšší družstevní učiliště, na nichž se posluchačům, používajícím stipendií od družstev, poskytne s dostatek vědomostí teoretických i praktických. Tím ovšem není výchovná činnost družstevníků anglických ani zdaleka vyčerpána. Sluší uvést, že v minulém roce prošlo různými družstevními kursy a školami 45.300 osob. Rozumí se; že také náklad s touto výchovnou činností je značný: sahá do mnoha milionů našich Kč. Družstva pamatují na materiální podporu této věci tím, že rezervují určité procento z tržby pro výchovné a vzdělávací fondy.

Stejně tak významná je družstevně-výchovná činnost v sousedním *Německu*. Tam se o ni starají dva svazy spotřebitelských organizací: Svaz konsumních družstev v Hamburce a Říšský svaz konsumních družstev v Kolíně nad Rýnem. Hamburská škola umístěna je v samostatné budově, má učebnu pro 40 posluchačů, kteří jsou ubytováni a stravují se levně v nedalekém Odborovém domě. Tito posluchači, vyslaní na školu, dostávají od svých družstev denně 10 marek. Škola pořádá dlouhodobé i kratší kursy, v nichž vystřídá se několik set posluchačů ročně. Kromě toho pořádají se v jednotlivých obvodech stejné kursy. Také přednášková činnost pro ženy byla v minulém roce velmi čilá. Říšský svaz v Kolíně nad Rýnem uspořádal poslední dobou několik zdařilých kursů pro družstevní funkcionáře a jeho činnost literární a publikační je značná.

Švédská družstevní škola umístěna je v nádherné vile ve *Var Gard* blíže Štokholmu. Již sám vstup do této školy působí překvapivým dojmem. Domníváte se, že jste v nádherném letohrádku s prostorným foyerem, klubovnamí, v nichž stoly pokryty jsou ilustrovanými časopisy, kde nalézá se také piano s bohatou zásobou not a knihovna. V této škole určena je jedna místnost pro moderní typ venkovské prodejny konsumního družstva. Posluchači po předchozích instrukcích teoretických uvádění jsou do této prodejny, v níž sami musí zboží dáti do pořádku a saranžovati tak, jak je toho v praktickém životě třeba. Posluchači mezi sebou rádi závodí o rychlost pěkného sestavení zboží. Také reklamě družstevní věnuje se mimořádná péče.

Rusko má několik moderních a velkých výchovných družstevních ústavů. V první řadě je to tak zvaný *Čubarův institut* v Kijevě, zařízený na několik set posluchačů a rozdělený na několik fakult; je tu též katedra pro učitele družstevnictví. Ústav má bohaté museum, množství laboratoří a knihovnu čítající 80.000 svazků. V čítárně vystřídá se denně na 300 lidí. V Moskvě je družstevní ústav, ve kterém se jednak vyučuje trvale po několik let, jednak jsou pořádány několikaměsíční kursy pro prakticky zaměstnané družstevníky. Leningradský družstevní ústav je zařízen podobně jako moskevský, jenže je rozsahem větší a pojme na 700 studentů. Z rozhodnutí ústředních ruských konsumních družstev Centrosojuzu bude postavena nová budova v Moskvě, která bude věnována družstevní výchově. Na budovu prelimitováno na 50 milionů našich Kč.

Ve Francii pořádají se pravidelné kursy pro družstevní zaměstnance. Jsou to kursy povahy více praktické a administrativně-účetnické. Je pozoruhodné, že ve Francii a stejně tak v Belgii zavedeno je vyučování družstevním naukám na celé řadě universit a vysokých učilišť. Poslední dobou činí se pokusy zavést nauku družstevní také do škol elementárních.

Odkazem předsedy švýcarského svazu konsumních družstev Bedřicha Jaeggi zřízen byl 1924 v Basileji družstevní seminář, v němž pořádány jsou v zimním období kursy týdenní až dvouměsíční pro jednotlivé skupiny družstevních zaměstnanců.

Zmínil jsem se o hlavních družstevních ústavech v cizině. Jsou ovšem ještě jiné země, které se mohou pochlubit značnou činností v tomto směru, jako je na příklad Itálie, Polsko a v poslední době Bulharsko a Rumunsko. Jde tu však většinou o ústavy, jichž činnost teprve nedávno byla zahájena.

EMIL STRNAD:

VÝROBNÍ A PRACOVNÍ DRUŽSTVA DĚLNICKÁ.

Výrobní neb pracovní družstvo jest podnik, v němž členové, případně také za pomoci nečlenů, vyrábějí předměty, které na společný účet družstva jsou spotřebitelům dále prodávány. Výrobním neb pracovním družstvem je také takový podnik, který od svých členů přijímá suroviny, aby je zpracoval neb zušlechtil a dále přivedl na trh.

Výrobní a pracovní družstva dělnická nutno zásadně rozlišovat od výrobních a pracovních družstev zakládaných živnostníky, neb zemědělci. Dělnická družstva od těchto družstevních útvarů liší se tím, že v nich jsou dělníci jako členové také zaměstnanci, jsou tedy svými vlastními zaměstnavateli i zaměstnanci, tvoříce tak socialistickou družstevní samosprávu, v níž neexistuje námezdní poměr po vzoru kapitalistickém.

Československé dělnictvo již v počátcích svého duševního probuzení poznávalo, jakým významným činitelem mohou býti pro něho výrobní a pracovní družstva, řízená samotnými dělníky. Ač nebyla to lehká práce budovati před 30 lety hospodářské podniky na družstevním socialistickém podkladě, kdy lid odchován jsa maloměšťáckou ideologií, běsnil proti všemu, co mělo podklad socialisticko-kolektivní, přec již v té době našlo se mnoho odvážných dělnických pracovníků, kteří budovali družstevní podniky výrobní. Z nich mnohé ještě dnes stojí jako doklad silné vůle nadšených průbojníků nového národo-hospodářského řádu. Ze stávajících družstev jsou to zvláště: »Grafia« dělnická knihtiskárna